
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.341

В. М. Шульга, к.е.н., доцент**РОЛЬ ТА ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ**

Анотація. Досліджено поняття професійної етики підприємця в умовах сталого розвитку. Виокремлено роль та вплив професійної етики як окремої, ефективної складової соціальної відповідальності бізнесу в умовах сталого розвитку суспільства.

Ключові слова: професійна етика, соціальна відповідальність, бізнес, освіта, сталий розвиток.

В. Н. Шульга, к.э.н., доцент**РОЛЬ И ВЛИЯНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ НА РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ БИЗНЕСА**

Аннотация. Исследовано понятие профессиональной этики предпринимателя в условиях устойчивого развития. Выделена роль и влияние профессиональной этики как отдельной, эффективной составляющей социальной ответственности бизнеса в условиях устойчивого развития общества.

Ключевые слова: профессиональная этика, социальная ответственность, бизнес, образование, устойчивое развитие.

V. M. Shulha, candidate of economic sciences, associate professor**THE ROLE AND EFFECT OF PROFESSIONAL ETHICS ON THE DEVELOPMENT OF
BUSINESS SOCIAL RESPONSIBILITY**

Abstract. The article presents the main stages of professional ethics of businessman in the conditions of steady development. A role and influence of professional ethics are distinguished as a separate, effective constituent of social responsibility of business in the conditions of steady development of society.

Keywords: professional ethics, social responsibility, business, education, steady development.

Вступ. Досвід міжнародного бізнесу підтверджує значимість професійної етики у формуванні успіху фірми, так в західній практиці існують різноманітні концепції та підходи, що стосуються питань розвитку людських відносин в бізнес-середовищі. Здебільшого це чітко відпрацьований інструментарій управлінського впливу на свідомість людей в процесі спільної праці. В більшості країн ЄС у різній формі розроблені та функціонують державні програми підтримки і стимулювання соціальної відповідальності бізнесу. Завдяки цим програмам держава визначає бажану поведінку для бізнесу, долучає компанії приватного і державного секторів до спільного виконання соціально важливих завдань, матеріально стимулює бізнес до соціально відповідальної діяльності.

Аналіз наукових джерел і публікацій свідчить про те, що на сьогодні існує достатня кількість досліджень проблеми соціальної корпоративної відповідальності, зокрема ролі професійної етики та моралі. У той же час практичні аспекти впливу професійної етики на досягнення конкурентних переваг, в контексті соціальної відповідальності бізнесу залишаються недостатньо розкритими. За результатами дослідження Reputation Institute в RepTrak 10 компаній з найвищими показниками корпоративної соціальної відповідальності ввійшли: Google Microsoft, Walt Disney, BMW, Apple, Lego, Volkswagen, Intel, Rolex та інші. Дані дослідження свідчать, що компанії з більш високою корпоративною соціальною репутацією мають набагато більше можливостей та конкурентних переваг, які

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

впливають та дозволяють прогнозувати конкурентну поведінку споживача, співробітника та інших учасників бізнесу, в умовах сталого розвитку [1,2,3,4,5,6].

Отже, метою є дослідження поняття сталого розвитку, професійної етики підприємця, окреслення її ролі та впливу на досягнення конкурентних переваг в умовах сталого розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток – це розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління, не завдаючи при цьому шкоди можливостям майбутніх поколінь для задоволення їхніх власних потреб. Базисом концепції сталого (збалансованого) розвитку є три нерозривно пов'язані складові – економічна, екологічна та соціальна. Дану статтю присвячено дослідженню соціальної складової, а саме ролі професійної етики підприємця в формуванні корпоративної соціальної відповідальності учасників бізнесу, як одного з основних факторів, що дозволяють сформувати корпоративну репутацію компанії і як результат – додаткову конкурентну перевагу інноваційного типу.

Соціальна відповідальність бізнесу містить у собі процедури і практики компаній з таких аспектів діяльності: 1. організаційне управління; 2. права людини; 3. трудові відносини; 4. етична операційна діяльність; 5. захист навколишнього середовища; 6. захист прав споживачів; 7. посилення корпоративної репутації на внутрішньому та зовнішніх ринках; 8. створення механізму взаємозалежності: успіх бізнесу – податкові надходження – благодійність – охорона навколишнього середовища.

Розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні зумовлено його суттєвим впливом на досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей, які стають рушіями подальшого розвитку, в той же час автономія та самостійність господарювання, креативний, творчий підхід до справи викликає необхідність вирішення цілої низки питань, які пов'язані з новим підходом до пошуку ринкових можливостей, урізноманітнення методики маркетингових досліджень, ефективним управлінням та використанням ресурсів, залученням інновацій та інвестицій. Успішне вирішення такого кола питань значною мірою залежить від особистих якостей підприємця, його професійної культури, професіоналізму, вміння гідно представляти свій бізнес, з повагою до інших вести власну справу. Оцінка людських відносин, поведінки підприємця з точки зору її відповідності до загальноприйнятих розумних, цивілізованих норм втілюється в професійній етиці бізнесмена, культурі підприємництва.

Передусім підприємець, як особливий соціально-психологічний тип господарника, при втіленні своїх задумів, планів пов'язаний безпосередньо з людьми. Йому доводиться здійснювати управління підлеглими, мати справу з партнерами по бізнесу, налагоджувати контакти з представниками органів державного регулювання підприємництва, клієнтами, консультантами. Водночас слід врахувати, що підприємництво, як надзвичайно складний вид діяльності, має загальноприйняті риси, притаманні будь-якій країні з ринковою економікою, та особливі, що відображають загальний стан суспільства, зрілість його економічних, юридичних та морально-етичних норм.

Підвищення уваги до ролі управління як виду суспільної діяльності обумовила широке використання досягнень багатьох наук, серед яких провідне місце посідають науки, що досліджують поведінку людини, зокрема: етика, ергономіка, економічна психологія, соціологія управління бізнесом. Поряд з цим все більше актуалізується інтерес до етичних проблем корпоративної соціальної відповідальності в бізнес-середовищі, що спонукає до глибокого аналізу суспільних та економічних відносин в процесі трудової діяльності людини.

Обговорення питань професійної етики базується на етиці особистих відносин, як в середині колективу так і ззовні – зовнішній імідж організації, це безпосередньо пов'язано з тим, що етика формується відношенням до матеріальних і нематеріальних цінностей. Поняття «етика» грецького походження і дослівно перекладається як «звичка», «характер», «вдача». Визнання професійної етики як окремої сфери знання датується серединою 70-х років. Саме з цього часу розпочато організацію конференцій, семінарів присвячених цьому питанню. Вчені та представники бізнесу активно працюють над визначеннями етичних принципів на міжнародному, регіональному, професійному рівнях.

Базисом професійної етики є такі складові як етика та мораль. Таким чином, поняття «професійна етика» слід розглядати не лише з морально-етичного боку. Це і проблема управлінська, і економічна, і політична, і правова. Її вирішення вимагає комплексного підходу, в якому мораль відіграє роль структуротворчого елементу.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Етика – це система норм моральної поведінки людей, їхніх обов'язків по відношенню один до одного та суспільства в цілому, це уявлення про правильну або неправильну поведінку під час досягнення конкретної цілі [8].

Мораль – це форма суспільної свідомості, суспільний інститут, який виконує функцію регулювання поведінки людини [9].

Отже, професійна етика як сукупність соціально зумовлених моральних норм поведінки впливає на мотиви поведінки особистості при виконанні нею своїх професійних обов'язків, спонукає її діяти певним чином у межах статутів, інструкцій, кодексів встановлених для даної професії [7]. Професійна етика - сукупність визначених принципів, професійних правил та норм поведінки працівників під час реалізації цілей, завдань, різноманітних програм та планів організацій, установ виробничої і невиробничої сфери, що забезпечують адекватну поведінку людини в бізнес-середовищі. Вона виявляється як на мікрорівні - це моральні відносини в організації, так і на макрорівні - це моральні відносини між суб'єктами господарської діяльності на ринку.

Формування професійної етики - складний процес, що обумовлений як факторами поведінки, так і змінами в сфері економічної діяльності і суспільства в цілому. Він залежить від наявності нормативно-правової бази, її дієвості, від правильного застосування науки про поведінку людини, групи. З метою впровадження елементів професійної етики в бізнес-середовище виділено такі необхідні умови:

- підтримання та заохочення існування у колективі різних точок зору на ті або інші проблеми;
- високий рівень міжособистісних стосунків, прагнення до колективного вирішення завдань;
- виконання співробітниками частини повноважень свого керівника, що сприяє підвищенню ступеня відповідальності за виконувану роботу;
- нестандартний спосіб мислення, який часто є джерелом нововведень у різних сферах діяльності.

Окрім необхідних умов, для успішного впровадження, рекомендовано використовувати такі принципи професійної етики (табл. 1.):

Таблиця 1

Характеристика основних принципів професійної етики

Назва принципу	Характерна особливість
1. Комплексність уявлень про призначення діяльності підприємця	Етика повинна відображати не тільки відношення між членами будь-якої соціальної системи, але і давати уявлення про призначення даної системи, її мету і характер
2. Історичність	Етика розвивається впродовж часу і значною мірою визначає характер соціальної системи та дисбаланс, а також стиль ведення бізнесу
3. Відсутність силового втручання	Неможливо нав'язати людині пакет ідеальних якостей та вимагати безпомилкових дій. Хоча в процесі самовдосконалення певні зрушення відповідності етичним нормам, безумовно, будуть

Основними документами, які регулюють ведення бізнесу й дотримання професійної етики є: Принципи міжнародного бізнесу (Декларація КО) та Глобальний Договір ООН, ISO 14000 - міжнародні стандарти в області систем екологічного менеджменту та інші.

Одним з найважливіших кроків щодо підвищення рівня дотримання професійної етики та поведінки корпорацій можна вважати прийняту в 1994 р. в швейцарському місті КО (Саух) Декларацію КО - «Міжнародні принципи бізнесу». У Декларації зроблена спроба об'єднати основи східної та західної ділових культур, її ініціаторами були керівники найбільших національних і транснаціональних корпорацій США, Західної Європи та Японії.

Основними завданнями декларації є питання розвитку конструктивних економічних і соціальних взаємовідносин між країнами - учасницями торгівлі та їхньою нагальною взаємною відповідальністю перед рештою світу. Члени-учасники Декларації КО переконані в тому, що світове ділове співтовариство має відігравати важливу роль у поліпшенні економічних і соціальних умов

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

життя. Дані принципи базуються на двох основних етичних концепціях: *kyosei* і людської гідності. Японська концепція *kyosei* означає «жити і працювати разом з метою взаємовигідного співробітництва і процвітання в умовах здорової і чесної конкуренції». Людська гідність при цьому розцінюється в кінцевому рахунку як священна недоторканність або цінність окремої особистості, а не просто як засіб для досягнення іншими людьми своїх цілей або навіть для виконання приписів більшості.

Основними принципами бізнесу у цьому документі визнано такі:

- Відповідальність бізнесу: від блага акціонерів до блага його основних партнерів.
- Економічний та соціальний вплив бізнесу: до прогресу, справедливості та світового співтовариства.
- Етика бізнесу: від букви закону до духу довіри.
- Повага правових норм.
- Підтримка багатосторонніх торговельних стосунків.
- Турбота про навколишнє середовище.
- Уникання протизаконних дій.

Глобальний договір ООН - це масштабна ініціатива, розпочата у 1999-му році Кофі Ананом. Вона закликає компанії, в першу чергу представників бізнес-кіл, інтегрувати 10 принципів у свою діяльність. Ці принципи стосуються, наприклад, прав людини, охорони праці та навколишнього середовища. З іншого боку, однією з основних цілей є стимулювання спільних дій для вирішення більш широких завдань ООН, що стосуються проблем стабільного розвитку суспільства. На сьогодні Глобальний договір ООН нараховує більше 10 000 учасників по всьому світу. Тобто це найбільша ініціатива у сфері соціальної відповідальності. В Україні - 188 підписантів договору і до того ж досить активних.

Таблиця 2

10 принципів Глобального договору

Права людини	Принцип № 1. Ділові кола повинні підтримувати та поважати підхід, який передбачає захист міжнародних прав людини в сферах їхнього впливу. Принцип № 2. Ділові кола не можуть бути причетні (повинні не мати відношення) до порушення прав людини.
Стандарти праці	Принцип № 3. Ділові кола повинні підтримувати свободу об'єднань та ефективне визнання права на колективний договір. Принцип № 4. Ділові кола повинні підтримувати ліквідацію усіх форм примусової (та обов'язкової) праці. Принцип № 5. Ділові кола повинні підтримувати ліквідацію дитячої праці. Принцип № 6. Ділові кола повинні підтримувати ліквідацію дискримінації при прийомі на роботу та у професійній діяльності.
Навколишнє середовище	Принцип № 7. Ділові кола повинні застосовувати (підтримувати) дбайливий (обережний) підхід до питань екології. Принцип № 8. Ділові кола повинні вживати заходів на підтримку посилення екологічної відповідальності. Принцип № 9. Ділові кола повинні заохочувати розвиток та розповсюдження екологічно безпечних технологій.
Боротьба з корупцією	Принцип № 10. Ділові кола повинні боротися з будь-якими виявами корупції, включаючи здирицтво та хабарництво

Джерелами принципів Глобального договору є "Загальна декларація прав людини", "Декларація фундаментальних принципів і прав на робочому місці Міжнародної організації праці", "Ріо-де-Жанейрська Декларація з екології та розвитку", "Конвенція ООН проти корупції". Для впровадження принципів професійної етики активно створюються міжнародні організації. Це, в першу чергу, Міжнародне товариство економіки та етики, Інститут соціальної та етичної відповідальності, мережа соціальних починань. До відомих європейських організацій належать Європейська етична мережа, Європейська мережа бізнес-етики (EBEN).

Українське суспільство також рухається в напрямі визначення та утвердження принципів етики бізнесу, які, з одного боку, увібрали б у себе кращі традиції професійної культури українців, а з іншо-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

го – кращі норми цивілізованого бізнесу. На шляху розуміння, а тим більше дотримання українськими бізнесменами етичних принципів існують різноманітні бар'єри.

Таблиця 3

Матриця бар'єрів впровадження професійної етики

<p>Внутрішні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • скептичне ставлення до етики в бізнесі; • песимізм (нічого тут не зміниш; кради і красти будемо); • фаталізм (зло всевільне, воно перемагає завжди і всюди); • перекидання відповідальності на інших (я б із задоволенням, але ось інші...); • невпевненість у своїй моральній послідовності; • моральна нестриманість; • страх стати неконкурентоспроможним; • завищена самооцінка. 	<p>Зовнішні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • закони, суспільна думка; • підкуп чиновників; • недобросовісність ділових партнерів; • застосування силових методів у стосунках із партнерами; • необов'язковість у ділових комунікаціях.
<p>У сфері торгівлі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • порушення зобов'язань з платежів; • порушення термінів постачання; • закупівля та продаж товарів із простроченими термінами реалізації; • непрофесійність персоналу; • операції з контрабандним товаром. 	<p>У сфері виробництва:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виробництво товарів низької якості; • підробка торгових знаків; • створення підставних фірм та перекачування коштів.
<p>У сфері фінансів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • затримка операцій з метою "прокручування" грошей; • нечесність персоналу; • розголошення комерційної таємниці, крадіжки, змова з конкурентами; • підробки документів 	

Слід зазначити, що для ефективного впровадження професійної етики на підприємствах України необхідно створити умови, зокрема:

- розумна податкова політика;
- чітке та стабільне правове регулювання економіки;
- ліквідація організованої злочинності, корупції;
- політична стабільність;
- професійність підприємців;
- рівні умови ведення бізнесу для всіх;
- формування у суспільстві позитивного іміджу підприємця;
- формування корпоративної етики підприємців;
- навчання етичним основам бізнесу.

Висновки. Саме тому в Україні підтримка держави необхідна як для підкреслення важливості етичної і соціально відповідальної поведінки компаній, просування кращих практик вітчизняних компаній із соціальної відповідальності в Україні та за кордоном, так і для підвищення престижності досконалих організацій і процесів безперервного системного вдосконалення. Це дозволить більшості компаній посилити довгострокову конкурентоспроможність і репутацію через практики відповідального ставлення до своїх співробітників, споживачів та інших учасників бізнесу.

Література

1. Пірон М. Соціальна відповідальність політико-управлінської еліти за умови демократизації в Україні (на досвіді ЄС) / М. Пірон // Вісник Національної академії державного Управління При Президенті України. – 2010. - №3. – С. 14-21.
2. Майнулов Є. М. Філософський аналіз моральної відповідальності соціального суб'єкта / Є. М. Майнулов // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2012. - №4 (14). - С. 3-8.
3. Кононець М. О. Психологія професійної моральності підприємця: теорія і сучасна практика: монографія / М. О. Кононець. – К. : Дія, 2013. – 165 с.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

---

4. Психологічні основи управління та організаційного розвитку в системі державної служби: тези VII Науково-практичної конференції з організаційної та економічної психології (Луцьк, 23–25 вересня 2010 р.) / За наук. ред. Л. М. Карамушки, Л. Я. Малімон, О. А. Філь, Т. М. Литвиненко. – Луцьк : [б.в.], 2010. – 176 с.
5. Креденцер О. В. Інноваційність як важлива психологічна характеристика підприємницької поведінки менеджерів освітніх організацій у контексті організаційного розвитку / О. В. Креденцер // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України. – 2010. – Т. I, Ч. 27. – С. 70-78.
6. Reputation Institute. Глобальний рейтинг організацій 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reputationinstitute.com>
7. Майнулов Є. М. Проблема відповідальності особистості в контексті моралі і професійної етики / Майнулов Є. М. // Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». – 2014. - №4(23). - С. 36-40.
8. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>.
9. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C>.

References

1. Piron, M. (2010). Sotsialna vidpovidalnist polityko-upravliniskoi elity za umovy demokratyzatsii v Ukraini (na dosvidi YeS) [Social responsibility of policy-administrative elite under condition of democratization in Ukraine (based on the experience of EU)]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho Upravlinnia Pry Prezzydentovi Ukrainy - Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 3, 14-21 [in Ukrainian].
2. Mainulov, Ye. M. (2012). Filosofskiy analiz moralnoi vidpovidalnosti sotsialnoho subiekta [The philosophical analysis of moral responsibility of social subject]. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Seriya Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia - Bulletin of Yaroslav the Wise National Law University. Series Philosophy, philosophy of law, politology, sociology*, 4 (14), 3-8 [in Ukrainian].
3. Konevets, M. O. (2013). *Psykhologhiia profesiinoi moralnosti pidpriiemtsia: teoriia i suchasna praktyka: monohrafiia [Psychology of professional ethics of entrepreneur: theory and current practice: a monograph]*. Kyiv: Diia [in Ukrainian].
4. Karamushka, L. M., Malimon, L. Ya., Fil, O. A., & Lytvynenko, T. M. (Eds.). (2010). *Psykhologichni osnovy upravlinnia ta orhanizatsiinoho rozvytku v systemi derzhavnoi sluzhby [Psychological of management foundations and organizational development in the system of public service]*. Proceedings from: *VII Naukovo-praktychnoi konferentsii z orhanizatsiinoi ta ekonomichnoi psykhologii - VII Scientific-practical conference on organizational and economic psychology*. (p. 176). Lutsk: [b.v.] [in Ukrainian].
5. Kredentser, O. V. (2010). *Innovatsiynist yak vazhlyva psykhologichna kharakterystyka pidpriiemnytskoi povedinky menedzheriv osvitynih orhanizatsii u konteksti orhanizatsiinoho rozvytku [Innovation as an important psychological characteristics of entrepreneurial behavior of managers of educational institutions in the context of organizational development]*. *Aktualni problemy psykhologii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii im. H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy - Actual problems of psychology: collection of scientific papers of G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 1, 27 [in Ukrainian].
6. Reputation Institute. (2014). *Hlobalnyi reitynh orhanizatsii 2014 roku [Global rating of organizations in 2014]*. Retrieved from <http://www.reputationinstitute.com> [in Ukrainian].
7. Mainulov, Ye. M. (2014). *Problema vidpovidalnosti osobystosti v konteksti morali i profesiinoi etyky [The problem of responsibility of the individual in the context of morality and professional ethics]*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho» - Bulletin of Yaroslav the Wise National Law University*, 4(23), 36-40 [in Ukrainian].
8. Wikipedia. (n.d.). *Vilna entsyklopediia [Free encyclopedia]*. Retrieved from <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>. [in Ukrainian].
9. Wikipedia. (n.d.). *Vilna entsyklopediia [Free encyclopedia]*. Retrieved from <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C>. [in Ukrainian].

Надійшла 18.11.2014